

УЛОГА КУЛТУРЕ У НАСТАВИ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Дарка Хербез
Пловдивски универзитет „Паусиј Хилендарски“

THE ROLE OF CULTURE IN TEACHING SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Darka Herbez
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The role of culture in teaching Serbian as a foreign language is discussed in this paper. The research is focused on cultural orientation, resulting in the adoption of national culture when students learn a foreign language. The impact of culture on language is reflected in the phraseology, proverbs, verbal associations, songs, movies, etc. Serbian language lecturers should have cultural competence, which makes teaching process better.

Key words: Serbian as a foreign language, culture

1. Увод

У оквиру овог рада разматрана је настава српског као страног језика на Катедри за славистику Пловдивског универзитета „Пајсије Хиландарски“ са посебним освртом на увођење елемената културе у наставу. Иако је дуго времена настава страног језика укључивала тек површно обрађене елементе културе, новија истраживања посвећују пажњу лингвокултуролошким садржајима и усвајању националне културе приликом учења страног језика. Рајна Драгићевић наводи да је задатак лингвокултурологије, према Масловој, да одговори на неколико важних питања: 1) како култура учествује у образовању језичких концепата; 2) у којој се значењској компоненти језичког знака чувају културални наноси; 3) да ли говорник и саговорник уводе те културалне наносе у своју комуникацију и како то утиче на комуникациону стратегију; 4) постоји ли културално-језичка компетенција говорника (Драгићевић 2010: 11). Утицај културе на језик огледа се у фразеологији, народним пословицама, вербалним

асоцијацијама, као и у пјесмама, филмовима, рекламама итд. За усвајање српског језика веома је важно да се студенти упознају са начином живота, обичајима и вјеровањима народа чији језик уче. Лектори српског језика требало би да посједују културолошке компетенције, што омогућава успјешнији и квалитетнији наставни процес. Иако су међу теоретичарима још увијек подијељена мишљења о увођењу културе у наставу, сматрамо да би елементе културе свакако требало увести у наставу језика још на почетном нивоу. Наум Димитријевић истиче да ће се ученик, уз образовање, постепено уводити у један нови свијет; учиће се разумијевању нових обичаја и начина живота, развијаће толеранцију према нечему што је друкчије од оног на шта је навикнут (Димитријевић 1984: 64). Говорећи о предности увођења елемената културе у наставу српског као страног језика, не смијемо изоставити и мотивацију студената. Наше искуство на часовима српског као страног језика показало је да увођење ових елемената омогућава бољу мотивацију студената и усвајање језика на занимљив начин. Марко Палекчић скреће нам пажњу на Роџерсово становиште у којем је наглашена важност мотивације, а посебно мотивације за учењем. Управо зато његови курсеви образовања заснивају се на ученичкој радозналости и њиховој жељи да уче (Палекчић 1985: 46). Дакле, елементи културе приликом учења страног језика могу послужити као извор мотивације. Наравно, то не значи да је за лекторе страног језика укључивање елемената културе у наставу лак задатак. Наум Димитријевић истиче како писци уџбеника страног језика запостављају наставу културе или је често тумаче веома поједностављено. Тако се настава културе своди на историју и географију стране земље или обавјештења о националним достигнућима те земље или великим људима те земље (Димитријевић 1984: 63). Долазимо до закључка да се сва тежина овог задатка препушта способности лектора страног језика да елементе културе укључи у наставни процес и пронађе адекватна рјешења, водећи рачуна о години коју похађају студенти и нивоу језичког знања којим владају.

Како бисмо што боље обрадили тему овог рада, потребно је дати неколико уводних напомена о појмовима „језик“ и „култура“. Ранко Бугарски издваја три значења језика:

1. Језик као човјеку својствену способност друштвеног општења путем артикуласног система вербалних знакова који омогућује обликовање мисаоних садржаја и њихово преношење у виду сувислих говорних порука,

2. Језик као сваки конвенционални систем знакова који припада одређеној заједници задовољавајући њене потребе у комуникацији и стваралаштву,

3. Скуп језичких средстава карактеристичан за поједине друштвене групе, епохе, професије и жанрове, као и појединце (Бугарски 2005: 10).

Кад је ријеч о култури издваја три значења: антрополошко, које се односи на начин живота, цивилизацијско, које се усредсређује на физички и умни рад и бихејвиорално, које обраћа пажњу на обрасце понашања (Бугарски 2005: 13). Можемо закључити да су језик и култура повезани, те да учење српског као страног језика не би било потпуно без подучавања културе. Дакле, језик и култура су у сталној интеракцији јер „сва је култура створена захваљујући језику, кроз језик, а у великој мери и у језику; а како нас опомиње Едвард Сапир, врата сваке културе отварају се кључем њеног језика“ (Бугарски 2005: 17).

2. Елементи културе у наставном процесу

У наставку излагања осврнућемо се на неколико елемената културе које обрађујемо у настави српског као страног језика. На почетном нивоу требало би посветити пажњу различитим ситуацијама у којим се може наћи странац у страног земљи, као и на сусрете странца са изворним говорником језика који учи. Часови конверзације дају нам простора за усвајање српског језика кроз комуникативну методу. Наше искуство показује да није довољно само владати граматичким правилима неког језика, него је потребно поставити студенте у различите ситуације у којима се могу наћи у иностранству. Методичари наставе страног језика сматрају да знати страни језик значи знати се понашати у одређеним ситуацијама онако како би то учинио изворни говорник (Тановић 1978: 6). У току наставе српског као страног језика требало би обратити пажњу на говорне чинове: поздрављање, захваљивање, изјаве саучешћа итд. Оно што су бугарски студенти српског језика примијетили приликом свог боравка у Србији односи се на начин поздрављања међу пријатељима. Наиме, било им је необично што се Срби пољубе приликом сваког виђења, што није карактеристично за Бугаре. Говорницима бугарског језика требало је обратити пажњу и на поздрав *ђао*, који на српском језику значи и *здроаво* и *довиђења*, док се у бугарском користи само у значењу *довиђења*. Важно је истаћи и да гестикулација често може довести до неразумијевања, која је карактеристична за свако друштво. Разговарајући са бугарским студентима о њиховом боравку у Србији,

сазнали смо да је долазило до неразумијевања приликом гестикулације која се односи на покрет главе за *да* или *не*. Наиме, Бугари климају главом за *не*, а одмахују главом за *да*, што је у супротности са гестикулацијом код Срба. Како би студенти што боље савладали српски језик и како би се што боље снашли на српском говорном подручју, корисно је описати и одређене ситуације које се тичу остављања бакшиша у ресторанима или понашања у таксију или аутобусу. Такође је корисно да студенти науче како се честитају одређени празници. Култура сваког народа намеће одређене обрасце понашања са којим се студент страног језика мора упознати. Културни обрасци су разноврсни и то долази до изражаја у комуникацији. Често се студенти ослањају на матерњи језик, што се понекад не подудара са обрасцима понашања народа чији се језик учи. Ранко Бугарски наглашава да „укупни обим вербалне продукције варира од једне културе до друге; негде се уобичајено говори гласније а другде тише; за неке заједнице карактеристичан је сразмерно директан говор, а за друге обилазан, уз опширне уводе и бројне дигресије; при томе о разним стварима није пристојно говорити“ (Бугарски 2005: 35). За становнике различитих земаља различито је и физичко растојање приликом разговора, па неки становници одређено растојање доживљавају превише интимно, а неки исто то растојање тумаче као дистанцирање. Непознавање ових културних посебности може довести до негативних посљедица. Дакле, веома је важно за говорну компетенцију студената да науче да се понашају у различитим ситуацијама у страниој земљи. Чак и ако студенти савршено владају граматиком и лексиком, непознавање образаца понашања у страниој земљи може довести до неразумијевања. Управо због тога важно је посветити пажњу међукултуралној комуникацији у настави српског као страног језика. Тановић закључује да „ако желимо да усвојимо страни говор – не смијемо га одвајати од његове природне околине, из опште културне баштине из које је поникао. Културна баштина је битна ознака сваке изворне ситуације и она даје основни печат сваком аутентичном вербалном понашању“ (Тановић 1978: 6).

Познато је да се често сусрећемо са ставовима, предрасудама и стереотипима о различитим језицима, културама и народима. Према Бугарском, ставови имају три главне компоненте: когнитивну, која се тиче мишљења и сазнања; афективну, која се односи на осјећања; и бихејвиоралну, која утиче на понашање (Бугарски 2005: 45). У склопу ставова о језику налазе се стереотипи. Приликом предавања српског као страног језика важно је разбити одређене стереотипе као, на

примјер, да се Срби и Хрвати мрзе или да су Срби највећи кривци за грађански рат. Како би студенти српског језика што боље упознали народ чији језик уче, потребно је разбити негативне стереотипе. Потребно је студенте упознати и са конотацијом која се односи на одређене етнике. Када смо студентима рекли да је неко *прави Црногорац* или *прави Пироћанац*, нису разумјели шта желимо да кажемо. Овдје се мора појаснити да се мисли на лијеног или шкртог човјека. Бугарским студентима српског језика поставили смо анкету у којој требало да опишу Србе. Резултати су углавном били позитивни и Срби су окарактерисани као гостољубиви, веселаци, високи. Такође, студенти сматрају да су Срби и Бугари слични. Ова анкета показала је да су најчешће асоцијације на Србе ракија и ћевапи. Видјели смо да су студенти добро упознати са српском музиком и кинематографијом, док су нешто слабију информисаност показали у вези са географијом Србије и Републике Српске.

За што боље усвајање српског језика пожељно је студенте виших нивоа упознати са прецедентним текстовима, тј. фразеологизмима, пословицама, општепознатим репликама из филмова, бајкама итд. У овим текстовима се најбоље види спој језика и културе. Када смо питали бугарске студенте да објасне значење одређених фразема и пословица, нису могли препознати смисао пословице *образ му је као ђон* или поредбене фраземе *пијан као мајка*. Дакле, како би странац схватио на шта мисли изворни носилац језика веома је важно објаснити језичке наносе његове културе и у наставу унијети лингвокултуролошке садржаје. Драгићевић истиче да су Срби и Бугари имали слично друштвено-политичко искуство, што је условило и сличности у погледу на свијет. Међутим, то су ипак различити културни обрасци, што је оставило трага и у колективној експресији (Драгићевић 2010: 126). Важно је посветити пажњу и вербалним асоцијацијама јер се често у два језика не поклапају значења лексичких еквивалената. Рајна Драгићевић зато препоручује употребу *Асоцијативног речника српског језика* на часовима српског као страног језика. Осим тога, скреће нам пажњу и на упознавање студената са прецедентним именима, као што су Милош Обилић, Мајка Југовића или Свети Сава. На основу њих су се формирали различити прототипи са којима би требало упознати стране студенте (Драгићевић 2012: 195 – 198). У настави српског као страног језика пожељно је обрадити и општепознате реплике из филмова које су постале дио свакодневног говора Срба. Тако имамо реплике као што су, на примјер, *љуби га мајка* из серије *Жикина династија* или *Лаки је*

мало нервозан из филма *Маратонци трче почасни круг*. О предностима филма у настави српског као страног језика говорили смо у једном ранијем раду и нећемо се детаљније задржавати на томе. Само ћемо се подсјетити да су филмови веома погодни за вјежбање граматике и лексике, као и за упознавање културе народа чији се језик учи. Тако смо раније запазили да за усвајање говорних ситуација може послужити серија *Андреја и Анђелка*, а филм *Ивкова слава* послужио је за упознавање са српским обичајима и традицијом, симболиком вина или славског колача. Осврнули смо се и на филм *Гуча* који је погодан за упознавање студената са традиционалним српским сабором трубача. Осим тога, он је послужио и као увертира за конверзацијску тему у којој се говорило и о другим значајним српским манифестацијама у Србији и Републици Српској (Егзит, Демофест). Филм *Свети Георгије убива аждаху* пружа нам историјске податке, а филм је утолико занимљивији јер су неке сцене снимане у Пловдиву. Подсјетићемо се и филма *Шешир професора Косте Вујића*, гдје студенти могу да науче нешто о знаменитим српским личностима као што су Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас, Павле Поповић и др. Филмови су често екранизације књижевних дјела и пројекције нам дају могућност упознавања студената и са књижевношћу. За овај задатак су погодни филмови *Убиство с предумишљајем*, *Петријин вијенац*, *Ивкова слава*, *Зона Замфирова* (Хербез 2016: 36 – 38). Додали бисмо да учење језика кроз књижевност има вишеструке предности јер је у питању спој језика и културе. Наравно, требало би водити рачуна о нивоу језичког знања студената, те сматрамо да је увођење књижевности погодније за више нивое. И на крају, филмови су непресушна ризница жаргонизама и пословица, што нам може послужити у извођењу наставе и планирању задатака за студенте.

Не мање важно је студенте упознати и са српском музиком. Употреба пјесама у настави може се искористити за усвајање лексике и граматике, као и за упознавање са српском културом. Показало се да је укључивање аудио-визуелних материјала у којима се појављују аспекти културе стране земље занимљиво и корисно. На тај начин се повећава мотивација студената и обезбјеђује опуштенија атмосфера за рад. На нашим часовима користимо пјесме чије текстове можемо искористити за усвајање нових ријечи и граматичке вјежбе. У једном ранијем раду навели смо неколико пјесама које смо користили за усвајање основног лексичког фонда и вјежбање глаголских облика и доказали како се музика може успјешно искористити у наставне сврхе

(Хербез 2015: 110 – 111). Употреба музике у настави показала се корисним наставним средством које омогућава студентима да усвајају градиво на креативан и занимљив начин.

За крај овог рада споменућемо и методу екскурзије. У нашој пракси показало се да се на тај начин студенти упознају са географским обиљежјима стране земље и туристичким знаменитостима, као и да имају прилику да вјежбају и усавршавају српски језик на говорном подручју. Екскурзија студентима пружа могућност да посјете манастире, задужбине, библиотеке, спомен-музеје итд. С обзиром на то да су Бугарска и Србија сусједне земље, организација екскурзија не захтијева превелике напоре. У Нишу, Београду, Новом Саду или Сремским Карловцима студентима се пружа могућност упознавања културних установа, мјеста у којима су живјели и стварали српски писци итд. Наравно, пожељно је студентима унапријед предочити циљ екскурзије и усмјерити им пажњу на важне појединости. Сматрамо да је метода екскурзије посебно пожељна у настави српског као страног језика јер на инвентиван и истраживачки начин доприноси успјешнијој настави.

3. Закључак

У овом раду покушали смо указати на предност увођења елемената културе у наставу српског као страног језика. Иако је ријеч о сложеној грађи, спој наставе културе и наставе језика показали су се као најуспјешнија комбинација. Не смијемо заборавити да је овај вид наставе извор мотивације студената, што је итекако важно за успјешнији наставни процес. И на крају, „успемо ли, користећи се разноврсним наставним материјалом, а примењујући адекватну наставну методологију, да код својих ученика развијемо толеранцију према представницима других култура, начину њиховог мишљења и веровања која се разликују од нашег, научимо ли их системима образаца културе другог народа, изградимо ли код ученика опрез у доношењу судова о народу кога не познају довољно добро, заинтересујемо ли их за културу народа чији језик уче тако да јој приђу без предрасуда (...), успемо ли све ово да остваримо – моћи ћемо слободно да кажемо да смо постигли један значајан циљ у настави страног језика“ (Димитријевић 1984: 179).

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 2005:** Бугарски, Р. *Језик и култура*. [Bugarski, R. *Yezik i kultura*.] Београд: Библиотека XX век, 2005.
- Димитријевић 1984:** Димитријевић, Н. *Заблуде у настави страних језика*. [Dimitrijević, N. *Zablude u nastavi stranih jezika*.] Сарајево: Свјетлост, 1984.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Р. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. [Dragićević, R. *Verbalne asotsiyatsie kroz srpski yezik i kulturu*.] Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010.
- Драгићевић 2012:** Драгићевић, Р. *Лексикологија и граматика у школи*. [Dragićević, R. *Leksikologija i gramatika u školi*.] Београд: Учитељски факултет Универзитет у Београду, 2012.
- Палекчић 1985:** Палекчић, М. *Унутрашња мотивација и школско учење*. [Palekčić, M. *Unutrašnja motivacija i školsko učenje*.] Сарајево: Свјетлост, 1985.
- Тановић 1978:** Тановић, М. *Савремена настава страних језика у теорији и пракси*. [Tanović, M. *Savremena nastava stranih jezika u teoriju i praksi*.] Сарајево: Свјетлост, 1978.
- Хербез 2015:** Хербез, Д. Улога електронских медија у настави српског језика као страног. // *Глобални медији и друштвено одговорно пословање*. Ур. Светлана Душанић Гачић. [Herbez, D. *Uloga elektronskih medija u nastavi srpskog jezika kao stranog. // Globalni mediji i društveno odgovorno poslovanje*. Ур. Svetlana Dušanić] Бања Лука: Бесједа, 2015, 110 – 111.
- Хербез 2016:** Хербез, Д. Филм као наставно средство у настави српског као страног језика. // *Етика у медијима и пословању*. Ур. Светлана Душанић Гачић. [Herbez, D. *Film kao nastavno sredstvo u nastavi srpskog kao stranog jezika. // Etika u medijima i poslovanju*. Ур. Svetlana Dušanić] Бања Лука: Бесједа, 2016, 36 – 38.